

ВІДГУК

**офіційного опонента кандидата юридичних наук, доцента
Мельник Оксани Вікторівни
на дисертацію Кривопуска Олександра Григоровича
«РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛІСНОГО НЕВИКОНАННЯ ОБОВ'ЯЗКІВ ПО
ДОГЛЯДУ ЗА ДИТИНОЮ АБО ОСОБОЮ, ЩОДО ЯКОЇ
ВСТАНОВЛЕНА ОПІКА ЧИ ПІКЛУВАННЯ»,
подану на здобуття ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право»,
за спеціальністю 081 «Право»**

Ступінь актуальності обраної теми.

В умовах сучасної реальності, що характеризується економічною нестабільністю, яка викликана збройною агресією російської федерації відмічається стрімке зростання злочинності в країні. Захист прав дитини та осіб, які в силу фізичних та/або психічних вад потребують особливого догляду та піклування залишається пріоритетним напрямком державної політики України.

За даними Офісу Генерального прокурора України, у 2019 р. до ЄРДР внесено 1 270 фактів за ознаками злочину, передбаченого статтею 166 КК України, і лише 77 обвинувальних актів органами досудового розслідування було направлено до суду; 2020 р. – 60 обвинувальних актів у 1 322 провадженнях; 2021 р. – 43 обвинувальні акти у 1 166 випадках, у 2022 р. – 33 обвинувальні акти у 759 випадках; у 2023 р. – 7 обвинувальних актів у 72 випадках. Така незначна кількість направлених обвинувальних актів свідчить про наявність певних проблем, які виникають під час досудового розслідування. Проте оцінити реальні масштаби таких протиправних дій дуже складно, адже більшість таких фактів залишається латентними. Водночас анкетування працівників правоохоронних органів, проведеного в рамках дослідження показало, що ця категорія злочинів має тенденцію до збільшення.

Правоохоронцям потрібно постійно вдосконалювати методи розслідування, використовуючи передові технології та аналітичні інструменти для виявлення кримінальних правопорушень, які мають ознаки злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування. У зв'язку з чим, вдосконалення криміналістичної методики є ключовим елементом як для ефективної протидії злочинності, так і для забезпечення дієвого функціонування механізму захисту прав дітей та осіб, які потребують опіки чи піклування.

Наведені обставини визначили актуальність окресленої проблематики, її наукову, теоретичну та практичну значущість й зумовили вибір теми дисертаційного дослідження.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Наукові положення, висновки і рекомендації, сформульовані здобувачем, у своїй більшості є обґрунтованими і переконливими. Для

досягнення поставленої мети в роботі використано загальнонаукові та спеціальні методи, які дали змогу оптимально врахувати специфіку об'єкта, предмета, мети й завдань дослідження. Зокрема: *діалектичний метод* пізнання використано під час аналізу предмета дослідження, зокрема стану наукової розробленості проблеми порушення порушень прав дітей та осіб щодо яких встановлено опіка чи піклування, встановлення взаємозв'язку між елементами криміналістичної характеристики, обумовленості проведення процесуальних дій. *Формально-логічні методи* застосовувались при аналізі матеріалів кримінальних проваджень, вироків суду, нормативно-правових актів, наукових положень та концепцій, які відображають специфіку дослідження (розділи 1–3). *Порівняльно-правовий метод* використано при аналізі правових питань у сфері охорони дитинства, під час аналізу норм кримінального та кримінально-процесуального законодавства (розділи 1–3). *Системно-структурний метод* використано під час формування криміналістичної характеристики злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування, визначення інформативного наповнення окремих її елементів у взаємозв'язку та взаємозалежності (розділ 1). *Функціональний метод* застосовано для формулювання особливостей проведення окремих слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій (підрозділи 3.1–3.3). *Методи порівняльного правового прогнозування* застосовано під час формулювання конкретних пропозицій щодо удосконалення законодавства у сфері охорони дитинства та щодо розслідування злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування (підрозділи 1.1, 1.3, 2.3, 3.3). *Статистичний метод* та *соціологічний метод* застосовувалися для аналізу оперативної та слідчо-судової практики, результатів здійсненого анкетування та узагальнення статистичних відомостей за темою дослідження (розділи 1, 2, 3). *Метод синтезу* був використаний при формулюванні висновків та пропозицій за темою дисертаційного дослідження.

Зазначені вище методи використано у дисертації в їх взаємозв'язку і взаємозалежності, що забезпечило обґрунтованість, всебічність, повноту та об'єктивність отриманих наукових результатів.

Автор у своєму дослідженні спирається на доволі значну за обсягом емпіричну базу, яка включає в себе: результати аналізу слідчо-судової та слідчо-оперативної практики за 2019–2023 роки. Опрацьовано матеріали 223 матеріалів кримінальних проваджень за фактами злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування; статистичні дані Офісу Генерального прокурора, за 2019–2023 роки; зведені результати анкетування 248 респондентів (слідчих, оперуповноважених НПУ, співробітників ювенальної превенції НПУ, дільничних офіцерів поліції, представників служби у справах дітей). Крім цього, автором проведено аналіз 688 обвинувальних вироків за фактами злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування. Емпіричні дослідження проведено в

усіх регіонах України. Під час дослідження використано власний досвід автора, набутий під час у слідчих підрозділах Національної поліції України.

Уміле використання широкого спектру сучасних методів наукового пошуку також позитивно вплинуло на ступінь обґрунтованості сформульованих висновків і рекомендацій.

Новизна представлених теоретичних та/або експериментальних результатів проведених здобувачем досліджень, повнота викладу в опублікованих працях визначається тим, що дисертація є першим монографічним дослідженням, у якому комплексно висвітлено теоретичні положення та розроблено практичні рекомендації у вигляді криміналістичної методики розслідування злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування; сформульовано низку положень, висновків і рекомендацій, що мають наукову новизну, зокрема:

вперше:

– аргументовано, що специфіка злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною, або особою щодо якої встановлена опіка чи піклування, характеризується тривалістю злочинного діяння у часі, що пов'язано з постійним нехтуванням небезпечних умов для проживання або життєдіяльності потерпілого, або створенням неналежних умов щодо розвитку або соціалізації дитини (особи, щодо якої встановлено опіку/піклування). Переважна більшість злочинів, пов'язаних зі злісним невиконанням обов'язків по догляду за дитиною або особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування, вважаються закінченими тільки з моменту настання тяжких наслідків. Проте залежно від наслідків (розумова відсталість, соціально-педагогічна занедбаність тощо) такі злочини можна вважати закінченими за умови виявлення наслідків;

– визначено типові способи вчинення злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною, або особою щодо якої встановлена опіка чи піклування (враховуючи умови воєнного стану), і систематизовано їх на групи: байдуже ставлення до небезпечних умов для проживання або життєдіяльності; залишення без належного нагляду; створення неналежних умов щодо розвитку та соціалізації дитини; неналежне забезпечення потерпілої особи медичною допомогою; неналежне (в недостатній кількості) забезпечення продуктами харчування потерпілого; перекладання догляду на іншу людину;

– визначено організаційно-тактичні основи розслідування злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною, або особою щодо якої встановлена опіка чи піклування, та надано рекомендації щодо проведення окремих процесуальних та слідчих (розшукових) дій (огляд місця події, огляд трупу, огляд документів, огляд електронних носіїв інформації, тимчасовий доступ до речей та документів, освідування, допит тощо);

– систему ознак механізму слідоутворення при вчиненні злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною, або особою щодо якої встановлена опіка чи піклування, що включає в себе комплекс матеріальних,

ідеальних та віртуальних слідів;

– типові криміналістичні ознаки потерпілих від злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною, або особою щодо якої встановлена опіка чи піклування, через виокремлення ключових факторів, що роблять цю категорію людей особливо вразливою;

– алгоритм оцінки первинної інформації про злочини, пов'язані зі злісним невиконанням обов'язків по догляду за дитиною, або особою щодо якої встановлена опіка чи піклування, який дозволяє ухвалювати аргументоване рішення щодо відкриття кримінального провадження;

– діяльність щодо встановлення комплексу обставин під час розслідування злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною, або особою щодо якої встановлена опіка чи піклування, серед яких найважливішим є встановлення ознаки злісності в діяннях особи та настання тяжких наслідків;

набуло подальшого розвитку:

– положення щодо семантико-етимологічного й юридичного трактування терміну «злісний», що потребує чіткого визначення та уніфікації в законодавстві, а також підхід до визначення «тяжкі наслідки злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною, або особою щодо якої встановлена опіка чи піклування».

– криміналістично вагомі ознаки осіб, які вчиняють злісне невиконання обов'язків по догляду за дитиною, або особою щодо якої встановлена опіка чи піклування, з урахуванням біологічних, соціальних та морально-психологічних властивостей;

– положення щодо організації та планування розслідування злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною, або особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування, завдяки розвитку системи версій, правил їх побудови та перевірки, а також визначення алгоритмів дій, зважаючи на поставлені тактичні завдання;

– форми та види взаємодії слідчого з іншими суб'єктами, зокрема: оперативними підрозділами, органами ювенальної превенції Національної поліції, зі службами у справах дітей, органами державної влади або місцевого самоврядування, представниками навчальних та медичних закладів тощо;

– теоретичні положення щодо проведення окремих слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій, спрямованих на одержання інформації з особистісних джерел (допит, одночасний допит двох або більше раніше допитаних осіб) та матеріальних об'єктів (огляд, обшук, тимчасовий доступ до речей і документів) тощо;

– перелік основних форм використання спеціальних знань під час розслідування злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування, через дослідження процесуальних та непроцесуальних критеріїв.

Заслуговує на увагу проведений автором ґрунтовний аналіз наукових розробок та дисертаційних праць, що виконувалися в даному напрямі

дослідження в Україні та за кордоном. Це свідчить про якісне висвітлення дисертантом наявного стану наукового опрацювання досліджуваних питань.

Основні положення, висновки та пропозиції, сформульовані за результатами дисертаційної роботи, відображено у двадцяти чотирьох наукових працях, зокрема в шести наукових статтях, з яких п'ять опубліковано у наукових виданнях України, визнаних фаховими з юридичних наук, одна стаття – в наукових виданнях іноземних держав з наряду, за яким підготовлено дисертацію, а також у вісімнадцяти тезах наукових доповідей.

Проаналізувавши положення дисертації та фахові публікації О.Г.Кривопуска з теми дослідження можна зазначити, що наукові положення, висновки і рекомендації, сформульовані дисертантом, у своїй більшості є обґрунтованими, переконливими, об'єктивними, достовірними та мають наукову новизну.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що розроблені у дисертації положення та рекомендації можуть бути використані та використовуються в:

– *науковій діяльності* – для подальшого удосконалення методики розслідування окремих видів кримінальних правопорушень на базі сформульованих і викладених теоретичних положень, висновків і рекомендацій (акт впровадження Харківського національного університету внутрішніх справ від 07.12.2023 р., Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ від 06.05.2024 р.);

– *освітньому процесі* – під час викладання навчальних дисциплін «Криміналістика», «Кримінальний процес», «Криміналістичні засоби та методи розслідування кримінальних правопорушень», «Методика розслідування окремих видів кримінальних правопорушень», «Оперативно-розшукова діяльність», а також під час підготовки підручників, посібників, текстів лекцій і навчально-методичних матеріалів, проведенні семінарів і практичних занять з кримінального процесу, криміналістики та оперативно-розшукової діяльності (акти впровадження Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ від 16.04.2024 р., Харківського національного університету внутрішніх справ від 07.12.2023 р.);

– *практичній діяльності* – для удосконалення діяльності правоохоронних органів України (акти впровадження Дніпропетровського НДЕКЦ МВС від 03.05.2024 р., Управління стратегічних розслідувань у Дніпропетровській області ДСР Національної поліції України від 24.01.2024 р.).

Оцінка змісту дисертації. Дисертаційна робота Кривопуска Олександра Григоровича викладена українською мовою. Архітектура роботи відповідає вимогам МОН України та положенню про присудження ступеня доктора філософії. Вона структурована і складається з анотації, змісту, переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

Наукові положення та висновки дисертаційного дослідження достатньо обґрунтовані автором в тексті представленої роботи. Дисертант системно і логічно вибудував зміст наукового дослідження, який включає в себе послідовне вирішення ключових проблем дисертації. Цілісно і змістовно розкрив питання мети і завдання дослідження з відображенням їх у висновках між розділами і загальних висновках, що являє собою завершене і цілісне сприйняття виконаної наукової праці.

Автором проведено ґрунтовний аналіз впливу режиму воєнного стану на формування окремих елементів криміналістичної характеристики злочинів досліджуваної категорії, та зосереджено увагу на особливостях проведення досудового розслідування та проблемних питаннях, які виникають в умовах воєнного стану.

Висновки, до яких доходить автор, за результатами проведеного дослідження повною мірою відповідають отриманим результатам, завданням та меті дисертаційного дослідження. Автором використано значну кількість вітчизняних та зарубіжних літературних джерел, законодавчі та підзаконні нормативні акти України. Список використаних джерел складається із 225 найменувань.

Таким чином, дисертація Кривопуска Олександра Григоровича відповідає існуючим вимогам та є завершеною науковою працею, результати якої вирішують актуальне наукове завдання комплексне висвітлення теоретичних положень та розробку практичних рекомендацій у вигляді криміналістичної методики щодо розслідування злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування.

Рекомендації щодо подальшого використання результатів дисертації в практиці. Отримані результати дисертаційного дослідження Кривопуска Олександра Григоровича щодо криміналістичної методики розслідування злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування, рекомендується для використанні у діяльності органів Національної поліції України, закладів вищої освіти, в науково-дослідницьких розробках наукових установ, дослідниками при написанні статей та монографій, плануванні досліджень по даному напрямку.

Зауваження щодо оформлення та змісту дисертації, запитання до здобувача. Загалом позитивно оцінюючи дисертацію О.Г. Кривопуска, водночас необхідно звернути увагу на деякі положення, що могли б слугувати предметом подальших наукових досліджень або дискусії під час публічного захисту:

1. За змістом розділу 3 «Тактичне забезпечення розслідування злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування» дисертантом розкриваються тактичні особливості організації і тактика проведення слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій, спрямованих на отримання інформації з матеріальних об'єктів (підрозділ 3.1), проведення слідчих (розшукових) дій, спрямованих

на вилучення інформації з особистісних джерел (підрозділ 3.2) та особливості використання спеціальних знань (підрозділ 3.2).

Автором ґрунтовно розкриваються тактичні особливості проведення СРД та інших процесуальних дій враховуючи режим воєнного стану при цьому, у дисертаційному дослідженні на жаль не знайшла свого відображення специфіка проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання матеріалів оперативно-розшукової діяльності, які можуть бути використані під час розслідування злочинів вказаної категорії.

2. У підрозділі 2.3 «Взаємодія слідчих з оперативними підрозділами Національної поліції та іншими службами» дисертантом розкриваються форми взаємодії в процесі досудового розслідування злочинів, кваліфікованих за ст. 166 КК України. При цьому, автор доходить висновку, що процесуальні форми взаємодії під час розслідування злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування, на початковому етапі знаходить своє вираження у створенні СОГ; залученні до проведення окремих СРД спеціалістів (експертів) СМЕ та НДЕКЦ; залученні лікарів до проведення огляду трупа потерпілого. На подальших етапах розслідування процесуальна форма взаємодії полягає: у виконанні доручень слідчого щодо проведення окремих СРД; залучення представників технічних підрозділів НПУ для зняття інформації з каналів зв'язку та вилучення цифрових слідів з відповідних носіїв інформації; сприяння слідчому при проведенні окремих СРД; залучення до проведення СРД представників служби у справах дітей та отримання відповідної документації.

Враховуючи умови воєнного стану, варто зазначити, що з кожним роком збільшується кількість потерпілих, з числа вимушених переселенців. При цьому нерідко злочини досліджуваної категорії реєструються органами (підрозділами) Національної поліції України за місцем попереднього перебування потерпілої особи, але нерідко потерпілі, свідки або підозрювані вимушені покинути місця постійного проживання, що значною мірою ускладнює проведення слідчих (розшукових) дій за їх участі.

Проте, поділяючи позицію автора, доцільно було би приділити увагу розкриттю та дослідженню особливостей взаємодії слідчих підрозділів з представниками оперативних підрозділів та іншими підрозділами Національної поліції України, які знаходяться під юрисдикцією іншого органу досудового розслідування в разі виникнення необхідності проведення слідчих (розшукових) дій на території, поза межами юрисдикції органу, який проводить досудове розслідування.

3. Автор приділяє достатньо уваги та справедливо зазначає, що обстановка, в якій відбувається злісне невиконання обов'язків по догляду за дитиною або за особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування, характеризується рядом умов, серед яких: соціальне оточення, особливості виховання злочинця та матеріальне і фінансове становище родини. Разом з тим, до передумов вчинення злочину дисертант також відносить психологічний стан та поведінку. Він робить акцент на окремому місці

чинника психологічного клімату у сім'ї потерпілого та зазначає, що часто несприятливий психологічний клімат може стати причиною трагічних наслідків, таких як доведення до самогубства тощо (стор. 61).

В своїх доробках, що презентують дисертацію та знайшли відображення в наукових публікаціях (зокрема: Кривопис О.Г. Доведення до самогубства дитини, яка стала жертвою домагання в сексуальних цілях. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні проблеми науки, освіти та технологій. Збірник тез доповідей» (23 липня 2022 року). м. Полтава, Центр фінансово-економічних досліджень, 2022. С. 19-21.), автор розкриває питання доведення до самогубства дитини, яка стала жертвою домагання в сексуальних цілях. На думку опонента, значущість дисертації можливо було б підвищити за рахунок спроби розв'язання такої загальної проблеми в світі, оскільки за даними Всесвітньої організації здоров'я щорічно у світі закінчують життя самогубством близько 800 000 осіб. Водночас, в своїх власних напрацюваннях здобувач містить достатньо обґрунтованих позицій та висновків для того, щоб запропонувати орієнтири для дієвих механізмів вирішення вказаної глобальної проблеми.

4. За змістом підрозділу 3.1. «Організація і тактика проведення слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій, спрямованих на отримання інформації з матеріальних об'єктів» здобувач цілком обґрунтовано приділяє увагу особливостям проведення огляду місця події, огляду трупа, освідчування, обшуку та проведенню тимчасового доступу до речей і документів.

Автором, за результатами проведеного дослідження наголошується, що в переважній більшості випадків (59 %) наслідком злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування є настання смерті потерпілого.

При цьому, автором не розкриваються особливості проведення такої слідчої (розшукової) дії як огляд трупа, пов'язаний з ексгумацією. Дослідження проблематики проведення вказаної СРД значною мірою доповнило би дослідження особливостей проведення слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій, спрямованих на отримання інформації з матеріальних об'єктів.

Однак, підсумовуючи викладене вище, слід зауважити, що вказані дискусійні положення водночас підкреслюють актуальність досліджуваної проблематики та **не впливають** на позитивне враження від рецензованої наукової праці.

Висновок про відповідність дисертації встановленим вимогам. Дисертація *Кривописа Олександра Григоровича* на тему: «*Розслідування злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування*» за актуальністю, ступенем новизни представлених результатів, їх наукової обґрунтованості, повноти викладення в опублікованих наукових працях, рівнем виконання поставленого наукового завдання та володіння методологією наукової діяльності відповідає вимогам, які висуваються до дисертацій на здобуття ступеня доктора філософії.

Рецензована робота відповідає галузі знань 08 «Право» спеціальності 081 «Право», вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами), наказу МОН України № 40 від 12 січня 2017 року «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (зі змінами) і Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 (зі змінами), а її автор – *Кривонуск Олександр Григорович* заслуговує на присудження *ступеня доктора філософії* з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент:

доцент кафедри кримінального процесу
Національної академії внутрішніх справ
кандидат юридичних наук, доцент
«15» 08 2024р.

Оксана МЕЛЬНИК

Підпис Мельник О.В. засвідчую:
Проректор Національної академії
внутрішніх справ, доктор юридичних
наук, професор, заслужений діяч
науки і техніки України

Сергій ЧЕРНЯВСЬКИЙ